

УДК 339.727;732;738
JEL Classification F 33

Дослідження/

■ Олександр Шаров Oleksandr Sharov

Завідувач відділу зовнішньоекономічної політики Національного інституту стратегічних досліджень,
доктор економічних наук, професор
Dr. habil. (Economics), Professor, Chief of the Foreign Economic Policy Division of the National Institute of
Strategic Studies
E-mail: osharov@niss.gov.ua

Наступний Бреттон-Вудс: логіка розвитку міжнародної валютної системи

The next Bretton-Woods: the logic of the international monetary system development

Аналізуючи досвід перших семи десятиліть діяльності Бреттон-Вудських інститутів – Міжнародного валютного фонду (МВФ) та Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), автор доходить висновку, що впродовж цього періоду часу сама міжнародна валютна система вже зазнала цілої низки кардинальних змін. Зокрема відбулися демонетизація золота, відхід від системи фіксованих валютних курсів, а також переорієнтація діяльності МВФ і МБРР на країни, що розвиваються. При цьому наголошено, що ці етапи розвитку міжнародної валютної системи були зумовлені змінами в умовах функціонування світової економіки та потребами її подальшого розвитку.

Having analyzed the experience of the first seventy years of Bretton-Woods institutions activities (the International Monetary Fund (IMF) and the International Bank for Reconstruction and Development (IBRD), the author makes a conclusion that during this period, the international monetary system has undergone a number of radical changes. There are, in particular, demonetization of gold, departure from the system of fixed exchange rates, and reorientation of IMF and IBRD activities towards developing countries. At the same time, the author underlines that these stages of the international monetary system development were caused by changes in conditions of the world economy functioning and by the need of its further development.

Ключові слова: Бреттон-Вудс, МВФ, МБРР, міжнародна валютна система, демонетизація золота, гнучкі валютні курси, зовнішня заборгованість.

Key words: Bretton-Woods, the IMF, the IBRD, international monetary system, demonetization of gold, floating exchange rates, external debt.

Бреттон-Вудські інститути – Міжнародний валютний фонд і Міжнародний банк реконструкції та розвитку разом зі своїми дочірніми структурами (Міжнародною асоціацією розвитку, Міжнародною фінансовою корпорацією, Багатостороннім агентством гарантування інвестицій, Міжнародним центром урегулювання інвестиційних спорів) створюють “кістяк” сучасної глобальної валютно-кредитної системи. Формально входячи до складу так званої “родини ООН”, вони помітно вирізняються із загалу не лише специфічною “зоною відповідальності”, а й порядком прийняття рішень. У результаті ці інституції часто сприймаються не як установи міжнародної

спільноти, а як “інструменти впливу світового капіталу”. Втім, такими вони й замислювалися своїми творцями, які намагалися використати світовий капітал для врегулювання проблем світової економіки.

Створена система ніколи, мабуть, не була ідеальною і тому цілком відповідним є заклик до проведення “нового Бреттон-Вудсу”, який уже не вперше, але, мабуть, найпотужніше пролунав під час засідання країн “Великої двадцятки” у листопаді 2010 року в Сеулі. Але вже тоді експерти зауважили: “Від того часу, коли післявоєнна Бреттон-Вудська система фіксованих, але регульованих валютних курсів розвалилася у 1970-х роках, учені пропонують уто-

Готель “Маунт Вашингтон”, в якому відбувалася Бреттон-Вудська конференція.

пічні проекти її нової версії. Але питання в тому, які саме поліпшення є можливими” [1].

І тому зараз, напередодні 70-ліття Бреттон-Вудської конференції, не

зайвим було б проаналізувати логіку розвитку міжнародної валютної системи, яка свого часу призвела до створення спеціальних інституцій, а пізніше — і до модернізації їхньої діяльності. Тільки на основі системного аналізу можна буде зрозуміти потреби та перспективи подальшої їхньої еволюції.

НА ШЛЯХУ ДО БРЕТТОН-ВУДСУ

Як відомо, система золотого стандарту автоматично забезпечувала врегулювання розрахунків міжнародної торгівлі та паритетність валютних курсів відповідно до вмісту дорогоцінного металу в національних грошових одиницях (із відхиленнями в межах так званих “золотих точок”, які залежали від розміру транспортних та супутніх витрат на переміщення золотих грошей між країнами). Крах цієї системи, який відбувся внаслідок об’єктивних економічних та політичних причин, збігся з початком Першої світової війни і тому впродовж тривалого часу сприймався як результат війни, котрий необхідно було усунути. Втім, усі спроби відновити систему золотого стандарту ані в повному, ані в урізаному вигляді (золотозлитковий та золотодевізний стандарти) не увінчалися успіхом.

Протягом кількох років після закінчення Першої світової війни здійснювалися спроби відновити систему золотого стандарту, яка ще здавалася цілком природною і єдино можливою. Особливу увагу цьому питанню було приділено під час Генуезької конференції 1922 року (тієї самої, на якій розглядалися також і питання першого російського дефолту — відмови уряду більшовиків від сплати зовнішніх боргів попереднім урядів). Кінець таким спробам поклала криза, в результаті якої у квітні 1933 року президент США Ф.Д.Рузвельт припинив обмін доларів США на золото, що мало фундаментальне значення для всієї міжнародної фінансової системи. 1933 року в Лондоні на Світовій конференції з монетарних та економічних питань (World Monetary and Economic Conference) її учасники ще раз спробували домовитися про колективні дії у цій сфері. Спроба виявилася невдалою, й індустріально розвинутих країнам не залишалося нічого іншого, як поодиночки намагатися вирішувати питання валютного регулювання. Ще одна невдала спроба колективних дій —

Засідання учасників Бреттон-Вудської конференції.

Тристороння угода між Великобританією, Францією та Сполученими Штатами 1936 року (відома також як “24-годинний золотий стандарт”, оскільки давала змогу кожному учаснику вийти з неї за умови попередження щонайменше за добу).

Цілком закономірно, що ці невдачі (особливо внаслідок Великої депресії 1929–33 рр.) привели до появи ідеї створення міжнародної організації, основна мета діяльності якої полягала б у стабілізації міжнародної торгівлі та системи валютних відносин. Така система мала ґрунтуватися на досвіді реалізації стабілізаційних програм, запропонованих групою міжнародних експертів під керівництвом американського банкіра Ч.Дейвіса для Німеччини (1921–1923 рр.), а також Лігою Націй — для Австрії (1922 р.) та Угорщини (1923 р.).

Утім, розвиток політичних подій у Європі призвів до початку Другої світової війни, яка на певний час відсунула валютні проблеми на другий, а то й на третій план. У всякому випадку, країнам, безпосередньо охопленим військовими діями, було не до валютної реформи, а ось у західній півкулі аналітики-фінансисти могли собі дозволити обмірковувати структуру майбутньої економічної системи. Зокрема, у січні 1942 року на конференції міністрів закордонних справ американських країн у Ріо-де-Жанейро було оприлюднено план створення Всеамериканського банку. Проте пізніше масштаби плану вирішили значно розширити, і в березні 1942 року його було надруковано вже під назвою “Пропонований план створення Стабілізаційного фонду Об’єднаних та Асоційованих Націй і Банку реконструкцій та розвитку Об’єднаних та Асоційованих Націй” [2, с. 39].

Невдовзі про майбутнє міжнародної валютної системи потурбувалися й у східній півкулі, в результаті чого виник план британця Дж. Кейнса

щодо створення міжнародного банку — Клірингового союзу, який емітував би власну валюту, що мала замінити золото (це підкреслювалося і назвою такої валюти: “банкор” — скорочення від “банківське золото” французькою мовою — Bancor¹). При цьому центральні банки повинні були продати золото Кліринговому союзу за банкори, але викупити його вже не могли. Кінцевий варіант англійських пропозицій було надруковано у квітні 1943 року під назвою “Пропозиції щодо Міжнародного клірингового союзу”.

Учасники Бреттон-Вудської конференції.

Саме ці два плани врешті-решт стали теоретичною основою нового міжнародного фінансового порядку, активні переговори щодо побудови якого розпочалися між союзними державами у межах програми створення системи міжнародної співпраці в післявоєнному світі. Неофіційним початком переговорів із цього приводу можна вважати 16 грудня 1942 року, коли з американською ідеєю був ознайомлений відомий британський економіст Р.Харрод (на той час член “економічної команди” В.Черчилля). Він написав із цього приводу своєму колезі Дж. Кейнсу: “Американці вдало розіграли карту, якою, згідно з правилами гри, ми не можемо грати” [2, с. 46].

Із часом до двох альтернативних планів — відомих як “план Вайта” (підготовлений заступником міністра фінансів США Г.Д.Вайтом) та “план Кейнса” — додали ще й французьку альтернативу, основою якої став проєкт французько-британської угоди від 1939 року. Цей проєкт доопрацювали А.Істель (колишній фінансовий радник в уряді П.Рейно) та Е.Аль-

¹ До речі, в ролі похідного терміна до валютного законодавства України було сформульовано та введено поняття “банківські метали”, на основі якого готувався проєкт Закону “Про валютне регулювання та валютний контроль” (введений у дію 1993 року у формі урядового декрету). Цього терміна немає в законодавстві інших країн, зокрема, Польщі.

фанд (французький фінансовий аташе у Вашингтоні). На відміну від англосаксонських пропозицій, у ньому не передбачалося створення ніяких банків або клірингових союзів, жодних внесків до спільного фонду та випуску будь-якої нової валюти. Головним інструментом для поліпшення ситуації у міжнародних фінансах французи вважали встановлення жорсткішого валютного контролю, який на міжнародному рівні забезпечувався б спеціальною установою – Агентством валютної стабілізації (Monetary Stabilization Office або International Clearing Office). Для роз-

Гаррі Вайт (ліворуч) та Джон Кейнс на Бреттон-Вудській конференції.

робки цього проекту було використано згадану вище Тристоронню угоду, а загальна ідея полягала у черговій спробі повернутися до золотого стандарту [2, с. 43].

Певні зауваження до цих пропозицій зробила канадська сторона: йшлося про орієнтацію на множинність валют, котрі використовуються у світовому обігу, а не про створення штучних розрахункових одиниць. Крім того, Канада розкритикувала ідею Дж. Кейнса про невід’ємне право країн-членів на отримання кредиту на фінансування дефіциту платіжного балансу: по суті це означало б передачу діяльності банку під контроль позичальника, що не є в правах для хороших банкірів [3, с. 52].

Зрештою Сполучені Штати погодилися з ідеєю Дж. Кейнса, але замінили назву “кліринговий союз” на “фонд” (оскільки суто з термінологічної точки зору це здавалося їм меншим обмеженням власного суверенітету у валютних питаннях), “банк” трансформували в “юнітас” (unitas, хоча пізніше, не “мудруючи лукаво”,

запропонували використовувати доллар США). При цьому умовою надання кредитів на фінансування дефіцитів платіжних балансів стала розробка відповідних програм погашення як самих дефіцитів, так і заборгованості перед фондом [4, с. 88]. Це дало змогу настільки зблизити позиції двох сторін, що спочатку у квітні 1943 року було надруковано єдиний план, а через рік – спільну заяву Вашингтона та Лондона щодо створення Міжнародного валютного фонду (тоді розробникам здавалося, що “диктатори назавжди втрачають можливість використовувати торговельні та валютні бар’єри в ролі інструментів економічної агресії для знищення сусідів та роздмухування полум’я війни”) [5]. За цей час на підставі пропозицій відповідального працівника Казначейства США Р.Майксела було розроблено і формулу обчислення квот для окремих країн у новостворюваному фонді. Із січня 1944 року до технічної роботи нарешті (після неодноразових запрошень) долучилися також радянські експерти – професори Інституту зовнішньої торгівлі О.Смирнов та Ф.Бистров. Відтак на підготовчій конференції в Атлантик-Сіті (червень 1944 р.) обговорювалися вже другорядні питання, такі як вибір місця розташування штаб-квартир фонду та Світового банку.

БРЕТТОН-ВУДС 1.0

Остаточні рішення було прийнято на конференції у Бреттон-Вудсі (штат Нью-Гемпшир, США), яка відбулася в липні 1944 року. З метою забезпечення конфіденційності, безпеки та комфортності роботи конференції уряд США обрав для її проведення закритий ще з 1930 року (та оновлений спеціально до цієї події готель “Маунт Вашингтон” (Mount Washington) в курортному гірському містечку. В конференції взяли участь 730 делегатів із 45 країн, у тому числі й із Радянського Союзу. Робота конференції відбувалася в трьох комісіях: першу, щодо Міжнародного валютного фонду, очолював Г.Вайт, другу, щодо Міжнародного банку реконструкції та розвитку, – Дж. Кейнс,

третьою, щодо інших питань міжнародного фінансового співробітництва, – мексиканець Е.Суареш. Перші дві комісії в процесі роботи були розподілені на робочі комітети з окремих проблем. (Зокрема, комітет з питань операцій фонду очолив представник СРСР – М.Малетін) [6].

Результатом конференції стала домовленість щодо створення двох “Бреттон-Вудських інститутів” – МВФ та МБРР (Світового банку). Фонд заснувався як постійна міжнародна організація і, як підкреслювалося в угоді, об’єднані нації повинні обговорювати й досягати згоди стосовно тих змін у системах міжнародних валютних відносин, які можуть мати вплив на інші країни. У зв’язку з цим вони повинні уникати використання практики, яка може зашкодити світовому добробуту та допомагати одна одній в урегульованні короткотермінових валютних проблем. Основними цілями діяльності Світового банку було визначено прискорення післявоєнної реконструкції, сприяння політичній стабільності та миру шляхом реалізації відповідних соціально-економічних програм розвитку.

Крім рішення щодо створення згаданих інституцій, Бреттон-Вудські домовленості передбачали створення системи стабільних валютних курсів, фіксованих відносно долара США (цінність якого, у свою чергу, визначалася золотом шляхом фіксації його офіційної ціни саме в доларах США). Валютні курси мали бути стабільними, але при цьому гнучкими: поперше, дозволялися коливання курсів у межах $\pm 1\%$ (дотримання яких забезпечувалося валютними інтервенціями центральних банків), а, по-друге, в разі необхідності (за системного порушення збалансованості зовнішніх платежів) валютні паритети могли змінюватися в межах 10 відсотків (що потребувало проведення попередніх консультацій із цього приводу з МВФ). Валюти країн – членів МВФ мали бути конвертованими щодо поточних операцій [4, ст. VIII], а ось конвертованість за капітальними операціями на початковому етапі не була обов’язковою вимогою, тим більше, що

У цілому Бреттон-Вудська ідеологія базувалася на двох постулатах:
1) рух до глобальної відкритості ринків;
2) спільне управління країнами-членами розвитком світової економічної системи

один з авторів нової валютної системи Дж. Кейнс був прихильником контролю за рухом капіталу.

У цілому **Бреттон-Вудська ідеологія** базувалася на двох постулатах, дотримання яких мало запобігти повторенню в майбутньому помилок, які, на думку багатьох, стали основними економічними причинами Другої світової війни:

1) рух у напрямі відкритості ринків з метою **протидії економічному націоналізму**;

2) **спільне управління** розвитком світової економічної системи, спрямоване на загальне зменшення бар'єрів на шляху міжнародного руху товарів та капіталів.

Саме це мав на увазі американський міністр фінансів Ф.Вінсон, коли сказав з нагоди підписання Бреттон-Вудської угоди: “Сьогодні, коли ми підписуємо ці документи і вдихаємо дух життя у Міжнародний валютний фонд та Міжнародний банк реконструкції та розвитку, пишеться історія. Ми можемо бути вдячні тому, що історія, яку ми зараз пишемо, не є наступною главою в майже нескінченній хроніці війни та чвар. Нашою є місія миру – не лише на словах підтримувати ідеали миру – але дії, конкретні дії, розроблені для того, щоб створити економічні підвалини миру на твердій основі справжнього міжнародного співробітництва” [7].

Перше засідання Ради керуючих МВФ, на якому були присутні представники 38 країн-засновників, відбулось у березні 1946 року в м. Саванна, штат Джорджія. Під час його проведення було прийнято остаточне рішення про місце розташування штаб-квартири новостворених міжнародних фінансових установ: перевагу перед фінансовим центром (Нью-Йорком) було надано центру політичному (Вашингтону), що лише підтвердило справжні пріоритети діяльності цих установ.

Цілком природно, що на посаду виконавчого директора МВФ претендував головний автор ідеї – Г.Вайт. Але його сумнівні політичні контакти й уподобання (а зрештою – й звинувачення у шпигунстві на користь СРСР) коштували йому можливості такого блискучого продовження своєї кар'єри: МВФ очолив колишній міністр фінансів Бельгії Каміль Гут (Camille Gutt). У зв'язку з цим МБРР очолив американець Юджин Майєр (Eugene Meurer). Так,

власне, було започатковано традицію, згідно з якою виконавчим директором фонду обирають європейця, а президентом Світового банку – представника Сполучених Штатів. Офіційно Міжнародний валютний фонд розпочав свою діяльність у травні 1946 року (після призначення керівництва), але перші операції було здійснено лише в березні 1947 року (тому в різних виданнях вказують різні дати початку роботи МВФ).

Мета діяльності визначалася першою статтею Угоди про МВФ: “забезпечити розвиток і збалансоване зростання міжнародної торгівлі та сприяти таким чином досягненню і збереженню високого рівня зайнятості і реального доходу та розвитку виробничих ресурсів усіх членів” [8, с. 2]. “МВФ створено для того, щоб запобігти всесвітнім економічним депресіям” [9, с. 145] – так свого часу резюмував цілі та завдання фонду один із його високих посадовців. “Загалом усі погоджуються з тим, що Бреттон-Вудська система обслуговувала світ у післявоєнний період досить добре, забезпечуючи стабільні умови, в яких розквітали світова торгівля та платежі... Американська гегемонія у міжнародній валютній системі встановилася природно і не ставилася під сумнів упродовж щонайменше п'ятнадцяти років після війни” [10, с. 268].

Спочатку фонд зосереджував свою діяльність здебільшого на промислово розвинутих країнах. І першою проблемою, яку довелося вирішувати МВФ, була проблема забезпечення конвертованості валют. Оскільки до класичної конвертованості національних валют у золото в результаті багаторічних спроб у міжвоєнний період повернутися не вдалося, новими правилами передбачалося зберегти таку конвертованість лише за долларом США (так званий “золотодоларовий стандарт”). Фактично Казначейство Сполучених Штатів отримало право (але не обов'язок) продавати золото у злитках офіційним фінансовим установам інших країн (центральноним банкам, казначействам, валютним органам, а також деяким комерційним банкам, уповноваженим здійснювати функції валютного регулювання). “Без прив'язки до золота важко було розраховувати на виконання долларом ролі міжнародного платіжного засобу та міжнародної резервної одиниці, а також на його використання в ролі “якоря” для всіх

інших капіталістичних валют” [11, с. 44]. Крім США, лише Канада та ще кілька невеликих країн – членів МВФ (переважно центральноамериканських), а також Швейцарія були готові взяти на себе зобов'язання навіть щодо взаємної конвертованості валют за поточними операціями (як це передбачається восьмою статтею Угоди) [2, с. 87]. Вирішити цю проблему промислово розвинутих країнам вдалося лише наприкінці 1960-х років.

БРЕТТОН-ВУДС 2.0

У період 1960–1963 рр. за рахунок колишніх колоній (офіційно їх прийнято було називати спочатку “недорозвинутими” або “менш розвинутими” країнами, а пізніше – “країнами, що розвиваються”) кількість учасників фонду збільшилася із 68 до 101. Це спричинило не лише кількісні, а й якісні зміни. Із кількісної точки зору квоти розподілилися так, що принципові рішення, для прийняття яких необхідна кваліфікована більшість у 85 відсотків, можуть бути заблоковані Сполученими Штатами (самостійно) або Європейським Союзом чи країнами, що розвиваються (спільно). Ця ситуація отримала неофіційну назву “права вето”.

Однак значніші зміни відбулися з якісної точки зору: **МВФ поступово переорієнтувався на вирішення проблем країн “третього світу”**. Не можна стверджувати, що раніше МВФ узагалі обходив увагою ці країни, але в Бреттон-Вудсі мало хто зважав на кредитування бідних країн. Позичальниками фонду були його нинішні донори: ще в 1977 році Італія та Великобританія уклали угоди “стенд-бай”, а США в листопаді 1978-го використали автоматичний доступ до свого резервного траншу як частину програми фінансової стабілізації [12, с. 1].

А втім, упродовж 1950-х років економіки бідних країн почали швидко розвиватися, потребуючи відповідного фінансування. Міжнародний валютний фонд спочатку провів глибокі дослідження щодо впливу закордонного фінансування дефіциту платіжного балансу на фінансову поведінку країн-позичальників та їхню монетарну політику. В результаті переходу фонду до активного фінансування цих країн було створено новий резервний актив, який давав змогу здійснювати його безпосередній переклад в обмін на валюту країни-позичальника (на відміну від стандартної

процедури продажу валюти-позики за валюту країни-позичальника). За пропозицією французьких експертів його було названо не одразу зрозумілим евфемізмом – спеціальні права запозичення, СПЗ (Special Drawing Rights).

Ідея нового міжнародного ліквідного резервного засобу активно обговорювалася на зустрічах міністрів фінансів країн – членів фонду у липні та серпні 1967 року, а принципове рішення з цього приводу було прийнято на щорічних зборах МВФ – МБРР у 1967 році в Ріо-де-Жанейро. Рада директорів МВФ отримала відповідне доручення, і вже в середині квітня наступного року детальні пропозиції було розіслано всім країнам – членам фонду. Остаточне рішення щодо СПЗ було затверджене на щорічних зборах керуючих МВФ у травні 1968 року, а відповідна **перша поправка до Угоди про МВФ** набула чинності 28 липня 1969 року [13, с. 34]. Перше розміщення нових ре-

Офіційний логотип МВФ.

фтовий бум викликав ейфорію, внаслідок чого фундаментальні макроекономічні проблеми країни сприймалися, за словами тодішнього президента країни, як нюанси “управління достатком”. Утім, виявилось, що насправді це економічні симптоми “голландської хвороби”, які призвели до значного дефіциту поточного рахунку платіжного балансу, обвалу валютного курсу і значної зовніш-

Спочатку фонд зосереджував свою діяльність переважно на промислово розвинутих країнах. І першою проблемою, яку довелося вирішувати МВФ, була проблема забезпечення конвертованості валют

зервних активів у сумі 3.4 млрд. СПЗ було здійснено вже 1 січня 1970 року. Нині загальна сума розміщених СПЗ сягнула вже 204 мільярдів (основна сума з яких припадає на два спеціальних розміщення у 2009 році – 161.2 та 21.5 млрд.).

Однак на цьому проблеми не закінчилися, оскільки після питання про можливість надання кредитів логічно постало питання про їх повернення. Слід зауважити, що в 1950–1960-х роках європейські (та й американські) банки не мали того досвіду міжнародного кредитування, який мають сьогодні, тому вони були вельми обережними у взаємовідносинах зі своїми новими клієнтами. Для координації дій щодо нових боржників ще наприкінці травня 1956 року було створено добре відомий нині “Паризький клуб” країн-кредиторів. Але насправді цю проблему не вдалося вирішити ні тоді, ні пізніше, коли у 1980-х роках борги деяких країн (Бразилії, Аргентини, Мексики) сягали або перевищували 100 мільярдів доларів, а неплатоспроможність таких країн загрожувала світовій фінансовій системі.

Усе почалося з Мексики, в якій на-

ної заборгованості. У серпні 1982 року Мексика офіційно заявила про припинення обслуговування власного зовнішнього боргу (тобто оголосила про своє банкрутство). Тоді президент Мексики (щоправда, вже інший) був вимушений різко змінити риторику і говорити про те, що “можливо, ідея затягнути паски є і непоганою, але в багатьох мексиканців пасків уже немає”.

Не було, здається, і розуміння суті проблеми. Вже за дві доби після оголошення банкрутства міністр фінансів Мексики зустрівся в Нью-Йорку з представниками 100 комерційних банків – основних кредиторів країни й обговорив із ними шляхи виходу з кризи, включаючи нову угоду з МВФ, на яку він дуже сподівався. Але фонд виявився структурою, мало придат-

Ситуація ще більше загострилася у зв’язку з тим, що неплатоспроможні позичальники зовсім не відчували себе винними

ною для виконання функцій “кредитора останньої інстанції” (хоча, по суті, англійський термін “creditor of last resort”, мабуть, краще переклада-

ти як “кредитор останнього порятунку” або “останнього сподівання”), адже узгодження програми оздоровлення економіки та розгляд її в різних інстанціях фонду потребує надто багато часу.

У випадку з мексиканською так званою “тепла-кризою” директор-розпорядник МВФ Ж. де Лароз’єр використав весь свій авторитет для того, щоб “натиснути” на Раду директорів і запустити механізм розбудови “мостів” між Мексикою та міжнародною фінансовою спільнотою. Але буквально за кілька днів уряд Мексики раптово змінив свої підходи щодо такої співпраці, просто припинивши її. Одночасно в країні було запроваджено жорсткий валютний контроль і націоналізовано банківську систему, а рекомендації міжнародних експертів президент охарактеризував як “знахарські рецепти”. Зовні це все виглядало, можливо, й досить ефектно, але в реальності призвело до загострення економічної ситуації і зміни влади в країні.

Уже в грудні 1982 року новий президент Мексики (Мігуель де ла Мадрид) оголосив Надзвичайну програму реструктуризації економіки (Programa Inmediato Reordenación Económica – PIRE), яка, серед іншого, передбачала девальвацію обох валютних курсів (“вільного” та “контрольованого”) та підвищення рівня оподаткування. На жаль, на той час боргова криза вразила вже не лише Мексику.

Характерно, що на Щорічній сесії МВФ – МБРР 1982 року в Торонто, невдовзі після оголошення банкрутства Мексикою, міністри фінансів інших латиноамериканських країн не виявляли зацікавленості в обговоренні цієї проблеми. Між тим, за кілька тижнів криза “накрила” вже Аргентину та Бразилію. (Така непередбачуваність могла б здаватися мені дивною, якби я сам не був свідком відсутності справжнього інтересу з боку російських та українських делегатів до дебатові Дж. Сороса з тодішнім прем’єр-міністром Малайзії щодо причин валютної кризи в цій країні

на Щорічній сесії МВФ – МБРР 1997 року в Гонконгу. Як виявилось пізніше, підстави для неабиякого інтересу все ж таки були: за кілька міся-

ців аналогічна криза “накрила” і Росію, і Україну).

Ситуація ще більше загострилася у зв'язку з тим, що неплатоспроможні позичальники зовсім не вважали себе винними; навпаки, вони створили своєрідний “картель боржників” (дехто за аналогією з нафтовим картелем ОПЕК (ОPEC) називав його “debtres”), або “Картахенську групу”, яка вимагала зниження процентних ставок і списання частини боргу. Цю позицію підтримали й інші країни, що розвиваються (в межах “Групи-24”), і на щорічних зборах МВФ у Белграді в

Штаб-квартира МВФ у Вашингтоні (США).

1979 році вона трансформувалась у вимогу підвищення ролі цих країн у прийнятті рішень у міжнародній фінансовій системі. Власне, це і спонукало до пошуку системного вирішення проблеми. Першою такою спробою можемо вважати відомий “план Бейкера”, представлений американським міністром фінансів Дж. Бейкером (James Baker) на зборах МВФ у 1985 році, хоча роль МВФ у ньому була вельми незначною. Можливо, саме тому план виявився не надто успішним. Відомішим і результативнішим став план наступного міністра фінансів США Н.Бреді (Nicholas Brady) та прийнята у 1989 році “нова торгова стратегія” фонду.

БРЕТТОН-ВУДС 3.0

Ще на етапі підготовки угоди Дж. Кейнс виступав за право держав на більшу волатильність курсів своїх валют, тоді як Г. Вайт відстоював ідею їх стабільності, коли зміна курсу (здебільшого девальвація) повинна розглядатися як винятковий захід [3, с. 75–76]. У результаті 1950-ті і початок 1960-х років пройшли під знаком боротьби “за” або “проти” девальвації, яку намагалися використати як засіб урегулювання проблем платіжного балансу. Хоча ще в 1953 році М.Фрідмен класично аргумен-

тував необхідність запровадження системи “плаваючих” курсів, оскільки, на його думку, власне фіксовані курси спонукали запроваджувати обмеження за торговельними та валютними операціями.

Водночас тривав подальший розвиток світової валютної системи. Зокрема, процес розвитку конвертованості валют промислово розвинутих країн спричинив революційні зміни щодо ролі золота. Саме на золоті спочатку базувалися домовленості про нову міжнародну валютну систему — насамперед для того, щоб встановити хоча б якісь обмеження для долара США та “підпорядкувати і США дисципліні платіжного балансу” [3, с. 85]. Сполучені Штати на той час мали золотий запас, значно більший за свої доларові зобов'язання. Але “доларовий голод”, який виник через брак конкуренції американським товарам у післявоєнний період та через неконвертованість інших валют, поступово змінив ситуацію. Унаслідок цього у 1971 році було скасовано право обміну доларів США на золото і для офіційних органів. Про це керівника МВФ повідомили безпосередньо перед телевізійним виступом президента США Р.Ніксона 14 серпня в якому він проголосив свою “Нову економічну програму”.

Ціна на золото вийшла з-під контролю, хоча апокаліптичні прогнози деяких експертів, у тому числі й керівництва Федеральної резервної системи США, не справдилися. Міжнародний валютний фонд провів цілу низку аукціонів із продажу частини своїх золотих запасів, у результаті чого його резерви зменшилися з 4.8 до 3.2 тис. тонн [14, с. 307]. Незважаючи на це, ринкова ціна “жовтого металу” продовжувала зростати: у 1974 році середня ціна становила вже більше 150 доларів США за тройську унцію. (При тому, що за Бреттон-Вудською угодою вона встановлювалася на рівні 35 доларів США, хоча пізніше, після двох девальвацій долара США, була дещо збільшена — до 42.22 долара США). Це, у свою чергу, призвело до неможливості дотримання принципу фіксованих курсів, що змусило уряди провідних економічно розвинутих країн до пошуку альтернативного рішення.

Зрештою, переважила американська позиція (шоправда, вона ґрунтувалася на західноєвропейському досвіді синхронних курсових коливань за механізмом “валютної змії” щодо

необхідності дозволу вибору країнами — членами МВФ гнучкіших варіантів визначення валютного курсу (ніж його тверда фіксація). Ця пропозиція стала основою для дискусії щодо реформування міжнародної валютної системи, яка відбулася на першому світовому економічному саміті (за участі країн “Великої п’ятірки”, котра пізніше перетворилася на “Велику сімку”) у Рамбуїє (листопад 1975 року).

Через місяць американо-французькі пропозиції було обговорено та підтримано на засіданні “Групи 10” (основних країн — кредиторів МВФ), що відкрило двері для офіційного схвалення такого рішення у січні 1976 року на засіданні Тимчасового комітету МВФ (із 1999 року перетворений на Міжнародний валютно-фінансовий комітет Ради керуючих МВФ (Board of Governors), яке було сформульовано у вигляді другої зміни до Угоди про МВФ. Цього разу зміни стосувалися статті IV. Оновлена система, за місцем проведення відповідного засідання, отримала назву **Ямайської (або Кінгстонської) валютної системи**. Золото було офіційно демонетизовано: офіційна ціна золота і міжнародні розрахунки золотом скасовувалися, повністю легалізувалася ідея “плаваючих курсів”. А це означало, що відходила в історію боротьба за визначення “правильних” фіксованих курсів.

Таким чином, відмова від двох фундаментальних принципів Бреттон-Вудської угоди, — обміну доларів США на золото за фіксованою ціною та фіксованого співвідношення обмінних курсів усіх інших валют до долара США (що на практиці, до речі, досягалося фіксацією золотого вмісту в кожній валюті, хоча насправді мався на увазі “доларовий вміст”) — зламала хребет старим валютно-грошовим системам. Зрозуміло, що зламаний він був у процесі розвитку та глобалізації світової економіки, а зміни до статуту МВФ лише зафіксували статус-кво.

Нова валютна система відображала повну перемогу кредитного типу грошей у внутрішньому обігу деяких країн. Дискреційний принцип емісії залишився, по суті, безальтернативним. Емісії за принципом “валютного бюро” (currency board) з їхнім вельми обмеженим ареалом використання нічого по суті не змінюють, оскільки принцип дискреційної емісії лише переноситься з національного емітента на емітента базової ва-

люти. Інакше кажучи, валютне бюро – це засіб перенести формальну відповідальність за стан національного грошового обігу на закордонний центральний банк. Фактично ж це лише поглиблює економічні проблеми країни (що засвідчив найвідоміший в останні роки минулого століття досвід використання цього принципу в Аргентині).

Аналогічний результат засвідчила прив'язка курсу власної валюти до долара США (хоча і не в такий безпосередній спосіб, як в Аргентині) і в країнах Південно-Східної Азії. Та й в Україні багаторічна практика підтримання курсової стабільності щодо долара США лише накопичила проблеми, пов'язані як з умовами експорту продукції, так і з валютними аспектами євроінтеграції.

Саме це і зафіксовано в правилах Кінгстонської системи, яка, по суті, проголосила новий принцип регулювання: “дозволено все, що не заборонено”. Замість двох згаданих вище Бреттон-Вудських принципів нова система встановлювала, що монетарна влада країн – членів МВФ може не фіксувати курс національних валют узагалі або зафіксувати його щодо іншої валюти чи “кошика валют”, або регулювати “плавання” валюти будь-яким чином, за винятком фіксування його щодо золота. Економічний лібералізм, який є підґрунтям глобалізаційних процесів, цілком логічно було покладено в основу нової світової валютної системи.

На коктейлі з нагоди завершення Кінгстонської конференції МВФ міністр фінансів США У.Саймон з неприхованою самоіронією проголосив: “Усе добре, що завершується!”. Зрозуміло, що кінця змін у світовій валютній системі ніхто не очікував.

БРЕТТОН-ВУДС 4.0

Незважаючи на те, що такі соціалістичні країни, як Югославія, Румунія, Угорщина та В'єтнам були членами Міжнародного валютного фонду і намагалися використати можливості, які давала їм участь у роботі фонду, в цілому **ситуація в галузі міжнародних економічних відносин описувалася формулою: “Два світи – дві валютні системи”**. Друга – соціалістична валютна система мала свою колективну валюту (*переводной рубль*) і навіть мала на меті забезпечення обмеженої конвертованості національних валют (яка, на відміну від капіталістичної

“*convertability*”, називалася соціалістичною “*обратимостью*”). І ось на решті “холодна війна” скінчилася. “Світ, який виник на руїнах міжнародної системи періоду холодної війни, був максимально справедливим для країн Заходу... США та Європа вийшли переможцями в багаторічному протистоянні з СРСР, зберігши контроль над усіма міжнародними інститутами управління (Світовий банк, Міжнародний валютний фонд,

Ямайська валютна система скасувала обмін доларів США на золото.

СОТ)...” [15, с. 63]. Але проблема полягала не в тому, щоб зберегти важелі управління системою управління глобальною економікою, а в тому, щоб адаптувати до неї “другий світ” (світ соціалізму), так само, як перед тим було адаптовано “третій світ”.

І тому масове **приєднання до Бреттон-Вудської угоди постсоціалістичних (у тому числі пострадянських) країн, без сумніву, можна розглядати як новий етап розвитку міжнародної валютної системи**. Більше того, саме з цього етапу починається сучасна глобалізація міжнародної валютної системи, вплив якої поширюється справді на весь світ – включаючи колишній “другий”, або посткомуністичний світ. Хотілося б нагадати: у травні 1990 року Тимчасовий Комітет МВФ погодився з тим, що фонд у контексті зусиль щодо широкій міжнародній співпраці повинен продовжити надання допомоги тим країнам, які спрямовують свої економіки в напрямі ринкової системи та інтегруються у світову економіку. При цьому спеціально підкреслювалося, що така допомога повинна надаватися “не за рахунок країн, що розвиваються” [2, с. 553]. Звісно, визначити, як МВФ дотримувався цього принципу непросто, внаслідок цього фонд не уник критики з приводу підтримки “друго-

го світу” за рахунок “третього”.

У принципі, під час переговорів щодо статуту МВФ у 1944 році учасники мали на увазі можливість участі в проєктованій міжнародній валютній системі також країн із монополією зовнішньої торгівлі (до яких на той час фактично належав лише СРСР).

Як уже згадувалося вище, членство Радянського Союзу у МВФ – МБРР передбачалося від самого початку їх створення. Доки йшла війна, союзники намагалися робити все, щоб зберегти єдність поглядів і дій. Із цією метою, наприклад, до Угоди про МВФ було внесено спеціальну норму (стаття IV) – вона виводила з-під контролю МВФ порядок встановлення “валютних курсів, які не впливають на міжнародні трансакції”. Такі штучні курси існували лише в СРСР, а пізніше – також у країнах так званої “народної демократії” і, звісно, не мали нічого спільного з ринковою економікою.

Прикладом іншої поступки є встановлення розміру радянської квоти. За всього бажання запліщити очі на витівки радянської офіційної статистики міжнародні експерти ніяк не могли, тому встановити цю квоту в розмірі понад 800 млн. доларів США було неможливо (за загального капіталу понад 7.5 млрд. доларів США). Тоді голова радянської делегації, заступник міністра зовнішньої торгівлі М.Степанов оприлюднив новий аргумент: під час розподілу квот необхідно враховувати не лише минулі та нинішні економічні досягнення, а й майбутні. А щодо майбутніх економічних досягнень у керівництва СРСР не було жодних сумнівів. Союзники вирішили не вдаватися у безперспективні дискусії і збільшили квоту СРСР до 1.2 млрд. доларів США [2, с. 49]. Таким чином СРСР отримав третю за розміром квоту (а відповідно і кількість голосів) після США (31.5%) та Великобританії, відставши від неї лише на 100 млн. доларів.

Радянська сторона спочатку вельми прихильно ставилася до перспективи своєї участі в МВФ і більше турбувалася затримкою у створенні цієї організації через протистояння між США та Великобританією (звинувачуючи останню в імперіалістичних намірах). Офіційну Москву тішила можливість встановлення певного контролю за діяльністю міжнародних установ, впливу на міжнародне

кредитування та отримання дешевих фінансових ресурсів, включаючи продаж частини золотих резервів на світовому ринку.

Прагнучи забезпечити зацікавленість СРСР в участі у післявоєнній валютно-фінансовій системі, американська сторона планувала надати Союзу кредит на відновлення зруйнованого господарства обсягом 10 млрд. доларів США (що було еквівалентно всьому капіталу новоствореного Світового банку) під 2 відсотки річних. Крім того, у випадку вступу до МВФ для СРСР передбачалося зробити виняток щодо внеску в золоті, який можна було не вивозити за кордон (до Нью-Йорка), а залишити в Москві (за умови, що експерти МВФ матимуть право перевірки його наявності) [16, с. 22–23]. Втім, такий кредит (його розмір, до речі, втричі перевищував позику, яка з тією ж метою планувалася для Великобританії) остаточно було вирішено не надавати (в тому числі у зв'язку з тим, що Федеральне бюро розслідувань США (ФБР) назвало автора ідеї Г.Д.Вайта “цінним придатком підпільної радянської шпигунської мережі”.

Звинувачення Г.Д.Вайта у шпигунстві коштували йому посади першого директора-розпорядника МВФ (на яку його кандидатуру збирався запропонувати Президент США Г.Труммен) і започаткувало традицію, згідно з якою МВФ очолюється представником Західної Європи, тоді як американський кандидат фактично автоматично призначається керівником Світового банку (Г.Д.Вайта спочатку було призначено виконавчим директором МВФ від США. Влітку 1948 року його офіційно звинуватили в шпигунстві, він постав перед спеціальною комісією Конгресу США, але невдовзі помер від інфаркту. Остаточно шпигунський зв'язок Г.Д.Вайта з СРСР було доведено лише наприкінці 1950-х років, після розшифровки секретних телеграм Комітету державної безпеки СРСР (КДБ), перехоплених свого часу ФБР США) [5].

Угоду про вступ до Міжнародного валютного фонду та Міжнародного банку реконструкції та розвитку необхідно було ратифікувати до 1 грудня 1945 року. У зв'язку з цим А.Вішинський (колишній Генеральний прокурор, а на той час – перший заступник наркома закордонних справ СРСР, який займався питаннями створення ООН – до “родини” котрої входили також МВФ – МБРР)

написав доповідну записку своєму шефу – народному комісару закордонних справ В.Молотову з пропозицією приєднання до цих міжнародних організацій. Утім, В.Молотов як член Президії ЦК ВКП(б) надіслав записку голові Держплану, першому заступнику голови Раднаркому М.Вознесенському, а той заува-

Делегації СРСР та США під час проведення Бреттон-Вудської конференції. 1944 р.

жив, що участь в МВФ передбачає надання широкої статистичної інформації, яка легко спростує твердження радянської пропаганди щодо успіхів післявоєнного відновлення економіки СРСР.

Зміна підходів відбулася в останні дні 1945 року, після розмови із цього приводу між Й.Сталіним та В.Молотовим, який очолював зовнішньополітичне відомство. Й.Сталін хотів отримати щонайменше 1 млрд. доларів позики від США ще до вступу до МВФ, аби СРСР не виглядав там слабким, утім, як згадувалося вище, кредитний проект узагалі “завис” у зв'язку з виявленням радянського шпигуна Г.Д.Вайта. Але, швидше за все, справжньою причиною відмови було небажання брати будь-які зобов'язання під час проведення вже наміченої грошової реформи в СРСР. На той час детальний план такої реформи вже було обговорено на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б), хоча відповідні рішення навіть не фіксувалися у протоколі [17, с. 233]. Як виявилось, покладені в основу реформи 1947 року принципи, у тому числі щодо встановлення золотого вмісту рубля та його валютного курсу, не відповідали умовам Угоди про МВФ. Так, при визначенні нового курсу рубля щодо долара США (через який було встановлено “золотий вміст” рубля) розраховували так званий “паритет купівельної спроможності”, який повністю ігнорував різницю в якості товарів і структуру споживання в СРСР та США.

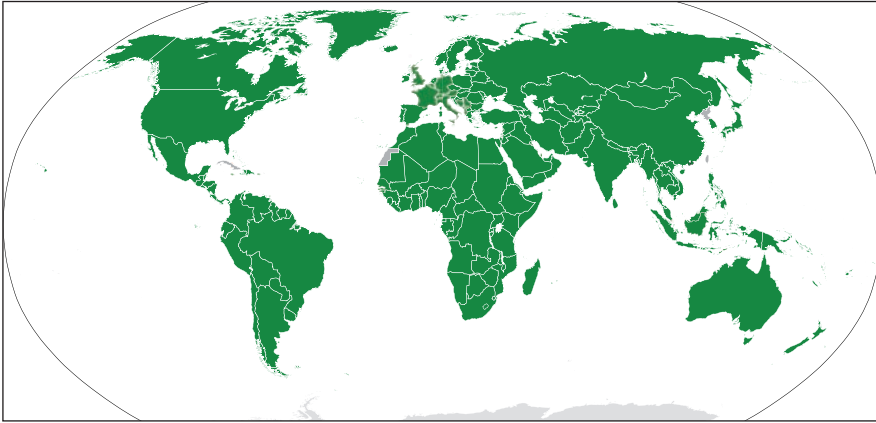
Але й цього виявилось замало. Коли А.Мікоян (тоді заступник голови

Держплану СРСР) надав Й.Сталіну розрахунки, які “доводили” “справедливе співвідношення” долара США щодо рубля як 1:14, вождь був незадоволений і просто закреслив одиничку, “ревальвувавши” рубль до співвідношення 1:4. Звісно, що пояснити експертам МВФ ринковість такого курсу було б дуже складно. Тож вирішили краще одразу обходитися без них.

Згідно з новими вказівками Міністерства закордонних справ СРСР різко змінило свої оцінки, зазначивши у відповідному меморандумі не тільки слабкість радянської позиції в МВФ, не підтриманої американським кредитом, а й небезпеку втрати свого внеску в разі, коли якась країна відмовиться повернути міжнародні кредити, як це сталося після Першої світової війни. Необхідність фізичного переміщення золота за кордон теж розглядалася в СРСР як неприйнятна. Тому, мовляв, слід зачекати, придивитися до роботи МВФ та МБРР. З огляду на це В.Молотов повідомив тимчасового повіреного у справах США в Москві Дж. Кенана (G.Kennan), що СРСР не ратифікуватиме угоду [18]. Як потім пояснювали апологети політики Радянського Союзу, мотиви його участі у створенні МВФ та МБРР “докорінно відрізнялися від цілей імперіалістичних держав” [19, с. 13].

Радянський Союз був не єдиним учасником Бреттон-Вудської конференції, який потім не вступив до фонду (і відповідно – до Світового банку). Так само вчинили Австралія (приєдналася до МВФ лише в середині 1947 року), Гаїті (в 1953-му), Нова Зеландія (в 1961-му) та Ліберія (в 1962 році) [20; 37, с. 164–167]. Але у випадку з СРСР основними чинниками було ідеологічне протистояння та великодержавні амбіції. По суті це була одна з перших ознак початку “холодної війни”.

Пізніше під впливом позиції СРСР із фонду вийшли деякі країни “народної демократії”. Так, у 1950 році Чехословаччина та Польща спробували ініціювати виключення з МВФ чанкайшистського уряду Китаю (Тайваню). Після невдачі Польща негайно заявила про свій вихід, закликавши інші європейські держави вчинити так само на знак протесту проти американського тиску щодо необхідності девальвації їхніх валют (як заходу протидії хронічним дефіцитам платіжних балансів цих країн). Че-

Переважає більшість країн світу є членами МВФ.

хословаччина вийшла з фонду лише в 1954 році, влаштувавши невеликий скандал із приводу надання МВФ статистичних звітів (новий комуністичний уряд вважав їх “економічною таємницею”, вимагаючи смертної кари для тих, хто надавав їх імперіалістам). Незважаючи на це, Чехословаччина використовувала “імперіалістичні позики” доти, доки її не позбавили такої змоги у зв’язку з порушенням умов Угоди про МВФ – запровадженням нового фіксованого курсу чехословацької крони без консультацій із МВФ. Десять років потому, в 1964 році з МВФ вийшла Куба, якій також відмовили в наданні кредиту. Це було зроблено фондом, до речі, у повній відповідності з Угодою про МВФ (стаття 26), згідно з якою фонд може позбавити права на отримання коштів країни, котрі порушують правила їх використання, або поставити питання про їх виключення, якщо вони не припинять такі порушення [21, с. 46].

Хоча, звісно, ми не можемо стверджувати, що у своїй діяльності МВФ зовсім не враховує політичні фактори. Більше того, у відносинах із соціалістичними країнами (найхарактерніші приклади – взаємовідносини з Югославією та Румунією, дещо пізніше – із В’єтнамом, Угорщиною та КНР) Бреттон-Вудським фінансовим інститутом доводилося використовувати “подвійний стандарт” – політичний та економічний. У період “холодної війни” доводилося ухвалювати рішення щодо надання фінансової допомоги цим країнам, насамперед зважаючи на оцінку можливих політичних кроків їхнього керівництва, а не на успішність економічних програм розвитку (особливо враховуючи, що в плановій економі-

ці монетарні інструменти мають лише формальну роль – як наголошував один із керівників Держбанку СРСР: “У Радянському Союзі пропозиція грошей обмежується лише потужністю друкарського верстата”).

Китай, як і СРСР, був одним із учасників Бреттон-Вудської конференції і засновником МВФ – МБРР. Однак участь у заснуванні цих установ брав уряд Республіки Китай (Тайваню). Після проголошення в 1949 році створення Китайської Народної Республіки Пекін спочатку намагався зайняти місце в Бреттон-Вудських установах, але наштотувався на твердий опір США та їхніх союзників (що і спричинило демарш у вигляді виходу з МВФ – МБРР інших соціалістичних країн). Ситуація змінилася після того, як КНР посіла місце замість Тайваню в ООН у жовтні 1971 року. У 1973 році Р.Макнамара, на той час – президент МБРР, запропонував керівництву КНР подати заявку на членство в МВФ та МБРР, але так і не отримав відповіді. Негативне ставлення, тепер уже з боку комуністичної влади Китаю, почало змінюватися після смерті Мао Цзедуна та початку реформ Ден Сяопіна, який заявив, що “з боку Китаю не буде жодної затримки, якщо буде вирішено проблему Тайваню”. І врешті 17 квітня 1980 року Рада директорів МВФ прийняла рішення, що з цього моменту представляти Китай у фонді буде уряд Китайської Народної Республіки.

Ще раніше почала зондувати можливість повернення до МВФ Угорщина та деякі інші країни “соціалістичного табору”, що призвело до виникнення неформальної черги: Угорщина, Чехословаччина, Польща. Очікувалося також приєднання до них Ру-

мунії. Втім, придушення “Празької весни” у 1968 році поставило хрест і на цих планах. Активність виявляла лише Румунія, яка у грудні 1972 року таки отримала членство в МВФ. Угорщина змогла досягти цього лише у 1982 році, Польща та Чехословаччина відновили своє членство відповідно у 1986 та 1990 роках. Зрозуміло, що поради експертів фонду, так само, як і кредити МВФ – МБРР, активно використовувалися під час підготовки та реалізації програм ринкових реформ. У зв’язку з цим можемо згадати високу оцінку, яку давав архітектор польської економічної реформи Л.Бальцерович допомозі МВФ та МБРР [22; 29, с. 51].

Радянський Союз також замислився над необхідністю співробітництва з МВФ та Світовим банком. Головним прихильником цієї ідеї був, згідно з літературними джерелами, В.С.Алхімов. У своєму інтерв’ю американському журналу “Бізнес Уїк” (Business Week) у червні 1973 року він (на той час – заступник міністра зовнішньої торгівлі СРСР) зазначив, що рішення щодо вступу до МВФ належить до повноважень радянського Міністерства фінансів. “Я знаю, що їм не подобаються деякі процедури МВФ, такі, як система голосування... Але я не виключаю це [членство] назавжди” [2, с. 560]. У середині 1980-х років, уже як голова Держбанку СРСР, він спробував реалізувати ідею “відновлення” членства (яке не відбулося), але з цією ініціативою не погодилися західні партнери, запропонувавши розпочати переговори щодо вступу СРСР на “загальних підставах” [9, с. 114–115].

Щиро кажучи, на той момент СРСР (як перед тим і КНР) могли приваблювати лише фінансові ресурси МБРР, оскільки правила МВФ ніяк не узгоджувалися з планово-адміністративними принципами організації соціалістичної економіки. Отже, потрібна була щонайменше “перебудова”, яка доповнила економічну політику “прискорення” лише за 2–3 роки. Втім, і тоді розуміння необхідності співпраці з МВФ (як важливого елемента загальносвітової співпраці) не одразу здобуло достатню кількість прихильників у середовищі керівної номенклатури. Звісно, тоді вступ до МВФ Радянського Союзу вважався непотрібним (оскільки країна ще не планувала переходити до ринкової економіки) і водночас неможливим (оскільки, враховуючи стан економі-

ки, СРСР не міг би претендувати на статус, рівний американському (з фактичним правом вето у найважливіших питаннях).

Водночас зазначимо, що вступ до МВФ лише України (УРСР), яка формально була “незалежним” членом ООН, надало б нам змогу принаймні отримувати технічну та консультаційну допомогу. Аналогічно пізніше було вирішено проблему окремого членства в МВФ для Гонконгу. Однак коли на одній із конференцій у Московському фінансовому інституті (1987–1988 рр.) я сказав про таку можливість, мої старші вчителі та колеги (В.С.Герашенко, Л.М.Красавіна, В.М.Шенаєв), які загалом були добре поінформовані про те, що відбувається у високих кабінетах, відреагували на цю ідею вельми прохолодно.

А втім, як з’ясувалося пізніше, у верхах уже “віяли нові вітри”: М.Горбачов розпочав “зондування ґрунту” щодо можливості вступу до МВФ у 1988 році у зв’язку із загостренням боргової проблеми [2, с. 579] і тому “...окремі контакти інформаційного та технічного характеру між СРСР та МВФ відбулися наприкінці 1988 року. А у вересні 1989-го на 44-й сесії Генеральної Асамблеї ООН Радянський Союз уперше офіційно заявив про свій намір встановити постійні зв’язки з МВФ та Світовим банком” [9, с. 117]. Вже у липні 1990 року

Відмова від двох фундаментальних принципів Бреттон-Вудської угоди, зокрема: 1) обміну доларів США на золото за фіксованою ціною та 2) фіксованого співвідношення всіх інших валют до долара США (що на практиці досягалося фіксацією золотого вмісту в національних валютах, хоча насправді мався на увазі “доларовий вміст”) – зламала хребет старим валютно-грошовим системам

СРСР уперше відвідав директор-розпорядник фонду М.Камдессю, а у вересні того ж року радянська делегація була запрошена на Щорічні збори МВФ – МБРР у Вашингтоні. У грудні, за результатами спільного аналізу стану радянської економіки, президент США Дж. Буш-старший запропонував встановити між СРСР та МВФ – МБРР “особливі відносини”, які б дали змогу Радянському Союзу “керуватися рекомендаціями фонду, користуватися порадами та технічним сприянням експертів цих міжнародних організацій” [9, с. 118].

І справді, у липні 1991 року на зустрічі М.Горбачова з лідерами країн “Великої сімки” у Лондоні Радянському Союзу запропонували угоду про асоційоване членство в МВФ – МБРР, яку М.Горбачов спочатку відхилив як “образливу” для такої великої держави. Тому невдовзі Москва направила до МВФ офіційну заявку щодо повноправного членства, але це бажання тоді не зустріло підтримки з

боку Сполучених Штатів [23, с. 46]. Більше того, вона була фактично заблокована американською стороною (на виконання рішення Сенату США, відповідно до якого обов’язковою вимогою було попереднє здійснення Радянським Союзом радикальних економічних реформ, – що виглядало цілком логічним). Отже, у жовтні 1991 року в Москві з М.Камдессю було таки підписано угоду про асоціацію. Але це вже були часи після провалу Державного комітету з надзвичайного стану (рос. – ГКЧП), і фактично, з одного боку, створювати асоціацію МВФ було вже ні з ким, а, з другого, – економічні та політичні реформи, про необхідність яких ставили питання американські сенатори, розпочалися в незалежних державах після розпаду СРСР, і відтоді постало питання про реальну підготовку до повноправного членства в МВФ України.

(Закінчення – в наступному номері).

Монети України/

Про введення в обіг пам’ятної монети “Телятко”

Putting into circulation the commemorative coin “Taurus (Little Bull)”

Національний банк України, продовжуючи серію “Дитячий зодіак”, 18 квітня 2014 року ввів в обіг пам’ятну монету номіналом 2 гривні, присвячену дітям, які народилися під сузір’ям Тельця.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування – спеціальний анциркулейтед, маса дорогоцінного металу в чистоті – 7.78 г, діаметр – 26.5 мм, тираж – до 10 000 штук. Гурт монети, яка має форму дев’ятикутника, – гладкий.

На аверсі розміщено: вгорі малий Державний герб України, написи: вгорі півколом – **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, внизу – номінал **ДВІ ГРИВНІ** та стилізовану композицію – на тлі зіркового неба зображення знаків зодіаку, під якими на Місяці солодко спить дитина; рік карбування монети – **2014**

та логотип Монетного двору Національного банку України (праворуч), зазначено метал, його пробу та масу дорогоцінного металу в чистоті **Ag 925 / 7.78** (ліворуч).

На реверсі зображено стилізовану композицію – ліворуч на матовому тлі символ знака зодіаку Телець, у центрі на траві – телятко, вгорі напис – **ТЕЛЯТКО**.

Художник – Наталія Фандікова.

Скульптори – Святослав Іваненко, Володимир Дем’яненко.

Пам’ятна монета номіналом 2 гривні “Телятко” є дійсним платіжним засобом України та обов’язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

